

Міністерство освіти та науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет корекційної та соціальної педагогіки і психології
Кафедра психолого-медико-педагогічних основ корекційної роботи

Дипломна робота
магістра

з теми **«КОРЕКЦІЯ ЗАЇКАННЯ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ
ЗАСОБАМИ ЛОГОПЕДИЧНОЇ РИТМІКИ»**

Виконала:
студентка KorL1-М 18z групи
Танасійчук Руслана Іванівна

Керівник:
кандидат медичних наук, доцент
Грубляк В.В.

Рецензент:
кандидат педагогічних наук, доцент
Левицький В.Е.

Кам'янець-Подільський – 2019 року

ЗМІСТ

ВСТУП

РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИКО-ПРАКТИЧНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРО СИМПТОМОКОМПЛЕКС ЗАЇКАННЯ.

1.1. Особливості дітей із заїканням молодшого шкільного віку

1.2. Характеристика клініко-психологічного та педагогічного підходу до подолання заїкання

1.3. Зміст та сутність логоритмічних занять при роботі з молодшими школярами із заїканням

Висновки до першого розділу

РОЗДІЛ II. ЕМПІРИЧНЕ ВИВЧЕННЯ РІВНЯ ПРОЯВУ ЗАЇКАННЯ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ.

2.1. Обґрунтування методики вивчення рівнів проявів порушень темпу і ритму мовлення у першокласників

2.2. Аналіз результатів констатувального етапу дослідження

Висновки до другого розділу

РОЗДІЛ III. СИСТЕМА КОРЕКЦІЇ ЗАЇКАННЯ У ПЕРШОКЛАСНИКІВ ЗАСОБАМИ ЛОГОПЕДИЧНОЇ РИТМІКИ.

3.1. Корекційно-педагогічна робота з першокласниками при заїканні

3.2. Особливості проведення логоритмічних занять з першокласниками із заїканням

Висновки до третього розділу

ВИСНОВОК

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

ДОДАТКИ

ВСТУП

Актуальність теми. Гуманізація і гуманітаризація шкільної освіти на сучасному етапі, передбачаючи глибоку перебудову всього змісту навчально-виховного процесу, акцентують увагу на мовній освіті та мовленнєвій підготовці учнів, підвищенні рівня культури українського мовлення.

Заїкання є одним із досить складних і стійких мовленнєвих розладів. Незважаючи на те, що багато аспектів цієї проблеми розробляються давно, вона і на сьогодні залишається досить актуальною. Протягом багатовікової історії вивчення та лікування заїкання дослідники висловлювали різні погляди щодо сутності цього порушення мовлення, його етіології, методів і прийомів лікування дітей і дорослих, які заїкаються. Навіть у наші дні деякі дослідники та фахівці-практики не можуть дійти спільного висновку з приводу того, чи є заїкання хворобою або лише недоліком мовлення, чи необхідно його «лікувати» або «усувати», де доцільніше лікувати тих, хто заїкається, - в медичних закладах або в логопедичних кабінетах системи освіти.

Більшість фахівців у галузі спеціальної педагогіки висловлюють думку про необхідність комплексного вивчення та подолання цього мовленнєвого порушення. У дослідженнях Б.З. Драпкін, М. Зеєман, С.А. Ігнат'єва, С.А. Крок, С.С. Ляпідевський, К.Л. Мачерет, І.З. Самосюк, І.М. Тонконогий, Р.А. Юрова розглядається застосування фізичних вправ та інших засобів фізичної реабілітації в корекції заїкання як у дітей, так і у дорослих.

У корекції заїкання велике значення має логопедична ритміка, засновниками якої є В.О. Гринер та Ю.А. Флоренська. Вони довели, що логопедична ритміка сприяє нормалізації коркових мовленнєвих механізмів.

Логопеди вказують на позитивну роль логопедичної ритміки у комплексному подоланні заїкання, що дає змогу більш глибоко дослідити проблему корекції заїкання у молодших школярів засобами логопедичної ритміки.

Отже, значущість даної проблеми для теорії та практики спеціальної освіти, недостатня вивченість її в логопедії та спеціальній психології зумовили вибір теми дипломної роботи магістра «Корекція заїкання у молодших школярів засобами логопедичної ритміки».

Мета дослідження – теоретико-практичне вивчення корекції заїкання у молодших школярів засобами логопедичної ритміки.

Гіпотеза дослідження – правильно організована система занять з логопедичної ритміки призводить до подолання заїкання в дітей молодшого шкільного віку.

Об'єкт дослідження – особливості прояву заїкання у молодших школярів.

Предмет дослідження – психолого-педагогічне забезпечення корекції заїкання у першокласників засобами логопедичної ритміки.

Завдання дослідження:

1. З'ясувати теоретико-практичні положення про симптомокомплекс заїкання.

2. Емпірично вивчити та проаналізувати рівень прояву заїкання у першокласників.

3. Розробити та апробувати систему корекції заїкання у першокласників засобами логопедичної ритміки.

Методи дослідження теоретичний аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження, спостереження, експериментально-психологічні методики дослідження, бесіда, констатувальний етап дослідження, якісна та кількісна обробка даних дослідження.

Експериментальна база: Красноільська загальноосвітня школа I-III ступенів Верховинської районної ради Івано-Франківської області

Теоретична значущість полягає у з'ясуванні теоретико-практичних положень про симптомокомплекс заїкання.

Практичне значення полягає в емпіричному вивченні та аналізі рівня прояву заїкання у першокласників; розробці та апробації системи корекції заїкання у першокласників засобами логопедичної ритміки.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дипломної роботи магістра обговорювались на студентській науково-практичній конференції в Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка.

Публікації: Робота висвітлена у статті «Корекція змістового компоненту з природознавства у старшокласників з інтелектуальними порушеннями».

Структура роботи: робота має вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел, додатки.

ВИСНОВОК

Теоретико-експериментальне вивчення корекції заїкання у молодших школярів засобами логопедичної ритміки дало нам змогу зробити наступні висновки.

Заїкання – порушення темпу, ритму та плавності усного мовлення, зумовлене судомним станом м'язів мовленнєвого апарату. До цього часу не існує єдиного погляду на етіологію заїкання. Разом з тим, всі дослідники погоджуються, що при появі заїкання має значення ряд факторів, зокрема такі, як: певний вік дитини; стан центральної нервової системи дитини; індивідуальні особливості перебігу мовленнєвого онтогенезу; особливості формування функціональної асиметрії мозку; наявність психічної травматизації; генетичний фактор; статевий диморфізм. Заїкання характеризується за механізмом його утворення як складний невротичний розлад, який в одних випадках є результатом зсуву нервових процесів в корі головного мозку, порушення корково-підкоркової взаємодії, розлади єдиного авто регулюючого темпу мовленнєвих рухів (голосу, дихання, артикуляції), що мають вираження в кінцевому результаті мовленнєвими спазмами. В інших випадках, заїкання може бути результатом зафіксованого рефлексу неправильного мовлення. Важливим є те, що в клінічній картині заїкання знаходять порушення фізіологічного і психічного характеру.

Визначають наступні порушення темпу мовлення, зокрема: браділалія, тахілалія, батаризм, полтерн. При характеристиці заїкання дослідники виділяють судоми дихального апарату, судоми голосового апарату, судоми артикуляційного апарату. В багатьох випадках заїкання набуває плинного характеру. Розрізняють декілька типів протікання даної мовленнєвої патології, зокрема: регредієнтний тип, стаціонарний тип, рецидивуючий тип, хвилеподібний тип, прогредієнтний тип. Виділяють дві клінічні форми заїкання – невротичну та неврозоподібну, які зумовлені різними патогенетичними механізмами.

Теоретично і практично доведено, що повного ефекту у виправленні заїкання можна досягти тільки за умови комплексного підходу. Комплексний підхід складається з таких напрямків: клінічний аспект; психотерапевтичний підхід; логопедичний вплив; логопедична ритміка або лікувальна фізкультура; вплив оточуючих на особистість дитини, на її взаєностосунки з середовищем, на її емоційно – вольову сферу; клініко-психологічний та педагогічний підходи, що включають створення сприятливих умов для лікування, організацію режиму дня та раціонального харчування, загартовуючі процедури, лікувальна фізкультура, ритміка, медикаментозне лікування, фізіо- і психотерапію.

Для дітей молодшого шкільного віку психолого-педагогічна корекція та раціональна психотерапія застосовується у вигляді ігрових прийомів з використанням іграшок, красивого та забавного дидактичного матеріалу, праці, музики, ритміки. Психолого-педагогічна корекція та психотерапевтичне навчання використовуються не як самостійні методи, а в загальному комплексі лікувально-педагогічних заходів.

Корекційна спрямованість логоритмічних занять обумовлена обліком механізму і структури мовленнєвого порушення, комплексністю і поетапністю логопедичної роботи. Логопед враховує вікові і особистісні характеристики дитини, стан її рухової системи, характер і міру порушення мовленнєвих і немовленнєвих процесів: просторового праксису, гнозису, слухового і зорового сприймання, уваги, пам'яті тощо. Логопедична ритміка будується на дидактичних і корекційних принципах. Вони пов'язані між собою і визначають єдність виховання, розвитку і корекції функціональних систем молодших школярів з порушеннями мовленнєвого розвитку. Логоритмічна корекція вимагає повторення рухових навичок, що виробляються. Тільки при багаторазових систематичних повтореннях утворюються здорові рухові динамічні стереотипи

Засобами логопедичної ритміки виділяють: ходьба і марширування в різних напрямках; вправи на розвиток дихання, голосу і артикуляції; вправи,

що регулюють м'язевий тонус; вправи, що активізують увагу; вправи на рахунок; мовленнєві вправи без музичного супроводу; вправи, що формують відчуття музичного темпу або ритму; ритмічні вправи; спів; вправи в грі на музичних інструментах; самостійна музична діяльність дітей з вадами мовлення; ігрова діяльність; вправи для розвитку творчої ініціативи; заключні вправи.

Методика констатувального етапу дослідження була реалізована на базі Красноільської загальноосвітньої школи I-III ступенів Верховинської районної ради Івано-Франківської області. Логоритмічне обстеження дітей із заїканням молодших школярів включало такі напрямки дослідження: дослідження рухової пам'яті, переключення рухів і самоконтролю при виконанні рухових проб; дослідження координації рухів; дослідження здатності переключення рухів; дослідження наявності чи відсутності рухів; дослідження статичної координації рухів; дослідження динамічної координації рухів; дослідження довільної моторики пальців рук; дослідження орального праксису, дослідження обсягу і якості рухів губ; дослідження обсягу і якості рухів м'язів щок; дослідження обсягу і якості рухів язика; дослідження довільної мимічної моторики, дослідження обсягу і якості руху м'язів чола; дослідження обсягу і якості рухів м'язів ока; дослідження можливості довільного формування визначених мимічних поз; дослідження ритмічного відчуття; дослідження темпу.

Вивчення особистісних особливостей молодших школярів із заїканням показало, що у дітей усіх форм відмічалися ті чи інші особливості у стані моторних функцій. Це стосується стану м'язевого тонусу, загальної та тонкої моторики, динамічної та статичної координації, орального праксису, музично-ритмічних здібностей тощо. Досить часто були помітними моторні відхилення у молодших школярів із заїканням у прямій залежності від таких психічних процесів, як нестійкість уваги, недостатня гнучкість переключення, підвищена збудливість дитини або її загальмованість.

При обстеженні молодших школярів при невротичній формі заїкання частіше всього виявлявся типовий розвиток загальної моторики. Загальні рухи як у дітей, так і у дорослих достатньо граційні та пластичні. Вони добре переключаються з одного руху на інший, відчуття ритму розвинуте достатньо високо. Вони легко вступають у ритм музики та переключаються з одного ритму на інший. Рухові помилки можуть виправляти самостійно. Для вірного виконання більшості рухових завдань було достатньо словесного інструктажу. Рухи рук та ніг добре скоординовано. Дрібна моторика рук розвивається у відповідності з віком. Жести, міміка та пантоміміка емоційно зафарбовані. В той же час, для всіх дітей із заїканням при невротичній формі характерно недоведення елементів рухів до кінця, деяка їх в'ялість, підвищена рухова втомлюваність, у частини дітей із заїканням відмічається незначний тремор пальців рук.

При обстеженні моторики у молодших школярів з неврозподібною формою заїкання звертає на себе увагу патологія моторних функцій, виражена в різному ступені: від недостатності координації та рухливості органів мовленнєвої артикуляції до порушення статичної та динамічної координації рук та ніг. М'язевий тонус у молодших школярів в при даній формі заїкання нестійкий, рухи напружені та неспіврозмірні; спостерігалися порушення координації рухів рук та ніг, тонкої моторики рук, артикуляційної моторики. Найбільш виражені порушення відмічаються в мімічній, артикуляційній та тонкій моториці рук.

Молодші школярі із заїканням із зусиллям запам'ятовували послідовність рухів, з зусиллям перемикалися з одної серії рухів на іншу. Більша частина молодших школярів із заїканням цієї групи із зусиллям утримували в пам'яті заданий темп та ритм, у них ми спостерігали погано розвинутий музичний слух. Більшість дітей із заїканням цієї групи рухові помилки не виправляли самостійно. Словесна інструкція з рухових завдань була недостатньою, тому при проведенні дослідження потребувалися необхідні наочні зразки. Усі рухи органів артикуляції характеризуються

деякою обмеженістю, нерідко відмічаються малорухливість нижньої щелепи, спостерігається недостатня рухомість язика та губ, погана координація артикуляційних рухів, ускладнений пошук артикуляційних позицій. Також, ми спостерігали порушення тону м'язів язика, його неспокійність та недиференційність його кінчика.

Аналіз виконання рухів молодшими школярами із заїканням за відповідною методикою та визначення рівня прояву порушень темпу та ритму мовлення у них показав, що параметри виконання рухів дітей з невротичною та неврозоподібною формами заїкання значно відрізняються між собою, а саме: у молодших школярів з невротичною формою заїкання спостерігається низький (20 %) та середній рівень (80 %) виконання рухів за методикою; у молодших школярів з неврозоподібною формою заїкання спостерігається низький (66 %) та середній (44 %) рівень виконання рухів за методикою. Враховуючи різний стан моторики при невротичній та неврозоподібній формах заїкання, тривалість та інтенсивність занять повинна бути диференційованою.

На формувальному етапі дослідження ми враховували психолого–педагогічне вивчення молодших школярів із заїканням, що складалося з первинного логопедичного обстеження, динамічного спостереження в процесі логопедичної роботи з дитиною, заключного дослідження перед випуском. Нами були проведені наступні види роботи: логопедичні заняття з елементами логопедичної ритміки; організація самостійної роботи дитини під час логоритмічних занять; використання в логопедичній роботі при проведенні логоритмічних занять допомоги різних спеціалістів; консультативно-методична робота з батьками і вчителями щодо використання логоритмічних вправ з молодшими школярами із заїканням.

Усі логоритмічні заняття з розвитку мовлення та координації рухів дітей із заїканням були розподілені за ступенем наростаючої складності на 3 етапи. На формувальному етапі дослідження ми використали систему логоритмічних занять з дітьми із заїканням в процесі різних видів діяльності.

Ця система виходила із психологічної концепції про те, що розвиток зв'язного мовлення дитини здійснюється шляхом переходу від мовлення ситуативного (безпосередньо зв'язаного з практичною діяльністю, з наочною ситуацією) до контекстного (узагальненого, зв'язаного з подіями минулого, з відсутніми предметами, з майбутніми діями), а потім протягом шкільного періоду контекстна і ситуативна форми співіснують. Розроблена система корекції заїкання засобами логоритміки містила у собі 5 етапів: пропедевтичний; супровідне мовлення; остаточне мовлення; мовлення, що випереджає; закріплення навичок самостійного мовлення. У методиці реалізований принцип послідовного ускладнення логоритмічних вправ у процесі різних видів образотворчої та трудової діяльності.

Система подолання заїкання у молодших школярів ставила програмні корекційні логоритмічні завдання, які вирішувалися протягом чотирьох етапів, послідовно ускладнюючи корекційну роботу. У процесі логоритмічних занять нами була врахована диференціація психолого-педагогічних методів виховання і навчання. Система комплексної роботи з дітьми із заїканням молодшого шкільного віку складалася з наступних розділів: методика ігрової діяльності (система ігор); алгоритмічні заняття; виховні заняття; вплив на мікросоціальне середовище дітей. При аналізі засобів логопедичної ритміки ми побачили, що їх можна представити як систему постійно ускладнюючих ритмічних, логоритмічних та музично-ритмічних вправ, завдань та занять, які покладені у основі самостійної рухової, музичної та мовленнєвої діяльності першокласників з вадами мовлення.

Під час експерименту у молодших школярів із заїканням нами були виявленні значні недоліки, щодо координації рухів, відчуття ритму і темпу рухів, дрібної моторики пальців рук, координації рухів з мовленням. Виходячи з цього, ми побудували за оригінальною методикою експериментальне навчання, у змісті якого передбачало використання музично-ритмічних вправ на заняттях логопедичної ритміки, що

безпосередньо впливатиме на порушенні сторони психомоторики дітей дошкільного віку, у яких виявлені порушення темпу і ритму мовлення, а саме: невротичну та неврозоподібну форми заїкання. При розробці диференційованої методики логопедичної ритміки ми максимально використовували дані, отримані в результаті дослідження моторики при невротичному і неврозоподібному заїканні.

Заняття логопедичною ритмікою передбачало використання логоритмічного матеріалу на протязі навчального року згідно виконання логопедичної програми. Так, у період експериментального обстеження, на заняттях логоритмікою для першокласників із заїканням, ми пропонували: вправи у ходьбі, на координацію, на розвиток пам'яті, уваги, оптико-просторового орієнтування, зорово-моторної координації, завдання, у яких відпрацьовуються плавність та злитність вимови, темп рухів, виразність, емоційність. Диференційована методика логопедичної ритміки (занять), враховувала підвищену рухову стомлюваність першокласників і можливості зниження тонузу їх м'язів, спрямована на нормалізацію м'язевого тонузу, розвиток фізичної сили і витриманості першокласників із заїканням. Ми вважаємо, що такі діти мають потребу в триваломумоторному тренуванні для переходу від чисто рухливих вправ до рухливо-мовленнєвих, а потім власне до мовленнєвих вправ з музичною підтримкою і без її. Гарний розвиток у них музично-ритмічних здібностей дозволить швидко ускладнювати завдання, вводити різноманітні зміни темпу і ритму мовлення у першокласників. Основним завданням корекційних занять з логопедичної ритміки, ми виділили: сприяння подоланню мовленнєвого порушення першокласників із заїканням на основі і за допомогою розвитку й удосконалення необхідних якостей загальної і мовленнєвої моторики на групових логоритмічних заняттях. Це завдання зважується в процесі поетапного навчання першокласників із заїканням на щоденних групових логоритмічних заняттях. Пропонована методика була побудована нами на основі наявних розробок і методичних рекомендацій із залученням прийомів

і методів, вироблених нами в процесі проведення логоритмічних занять з урахуванням вікової специфіки, клінічної різноманітності контингенту першокласників із заїканням.

Логоритмічні заняття є необхідною складовою корекційно-відновлювальної роботи з молодшими школярами із заїканням. Проведена подібна робота в процесі логоритмічних занять, дозволила створити найкращі умови для рівномірного насичення занять мовленнєвою роботою, а також для необхідного дозування моторного і мовленнєвого навантаження на кожну дитину молодшого шкільного віку. За умови правильної побудови курсу занять і диференційованої логоритмічної роботи у випадках невротичної і незрозумілої форми заїкання логопедична ритміка робить значне сприяння досягненню молодшими школярами із заїканням правильного мовлення. Отримані дані свідчать про доцільність використання даних логоритмічних вправ за представленою методикою для подолання не лише невротичної та незрозумілої форми заїкання, але й для роботи з дітьми, які мають інші порушення темпо-ритмічної сторони мовлення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Андрес Э.А. Заикание и его лечение / Э.А. Андрес. – СПб.: СПб, 1987. – 132 с.
2. Арутюнян Л.З. Комплексная система устойчивой нормализации речи заикающихся / Л.З. Арутюнян. – М.: Педагогика, 1990. – 152 с.
3. Арутюнян Л.З. Как лечить заикание / Л.З. Арутюнян. – М.: Педагогика, 1984. – 186 с.
4. Беккер К. Логопедия / К. Беккер, М. Совак. – М.: Педагогика, 1991. – 440 с.
5. Богомолова А.И. Устранение заикания у детей и подростков / А.И. Богомолова. – М.: Педагогика, 1997. – 132 с.
6. Боскис Р.М. Нарушение письма при некоторых расстройствах артикуляции / Р.М. Боскис, Р.Е. Левина // Известия. – 1988. – Вып. 15. – С. 167-191.
7. Власова Н.А. Логопедическая работа с заикающимися дошкольниками / Н.А. Власова. – М.: Педагогика, 2000. – 212 с.
8. Волкова Г.А. Игровая деятельность в устранении заикания у дошкольников / Г.А. Волкова. – М.: Просвещение, 1983. – 118 с.
9. Волкова Г.А. Логопедическая ритмика / Г.А. Волкова. – М.: Педагогика, 1985. – 124 с.
10. Волкова Г.А. Психолого-логопедичне вивчення дітей із заїканням дошкільного віку / Г.А. Волкова. – СПб.: СПб, 1993. – 175 с.
11. Воспитание и обучение детей с расстройствами речи / под ред. С.С. Ляпидевского, В.И. Селиверстова. – М.: Педагогика, 1988. – 247 с.
12. Выгодская И.Г. Устранение заикания у дошкольников в игре / И.Г. Выгодская, Е.Л. Пеллингер, Л.П. Успенская. – М.: Просвещение, 1984. – 145 с.
13. Гиммилер И.И. Заикание / И.И. Гиммилер. – М.: Просвещение, 1988. – 110 с.

14. Гринер В.А. Логопедическая ритмика для дошкольников / В.А. Гринер. – М.: Здоровье, 1998. – 134 с.
15. Дефектологічний словник: навчальний посібник / за ред. В.І. Бондаря, В.М. Синьова. – К.: «МП Леся», 2011. – 528.
16. Дресвяников В.И. К вопросу о направленности логоритмических занятий в работе с заикающимися / В.И. Дресвяников // Дефектология. – 1988. – №1. – С.4-6.
17. Жинкин М.И. Механизмы речи / М.И. Жинкин. – М.: Просвещение, 1998. – 124 с.
18. Заикание / под ред. Н.А. Власовой, К.П. Беккера. – М.: Просвещение, 1983. – 232 с.
19. Зеeman М. Расстройства речи в детском возрасте / М. Зеeman. – М.: Педагогика, 1992. – 114 с.
20. Игры в логопедической работе с детьми: Пособие для логопедов / авт. сост.: Ю.Г. Гаубих, Г.В. Косова, Ю.С. Липкина и др.; под ред. В.И. Селиверстова. – 2-е изд. – М.: Просвещение, 1989. – 208 с.
21. Каменка Г. Заикание как психоз и новейшие попытки его лечения / Г. Каменка. – СПб.: СПб, 2000. – 126 с.
22. Кен Р. Заикание и прочие дефекты речи / Р. Кен. – М.: Педагогика, 1984. – 110 с.
23. Крапивина Л.М. Методическиерекомендации по организации и содержаниюлогопедических занятий с заикающимися дошкольноговозраста // Заикание: проблемы теории и практики / под ред. Л.И. Беляковой. – М.: Педагогика, 1992. – 241 с.
24. Куссмауль А. Расстройства речи / А. Куссмауль. – К.: Освіта, 1989. – 198 с.
25. Лагузен Х. Способы излечения заикания / Х. Лагузен. – Спб.: СПб, 1988. – 214 с.

26. Лечебно-педагогическая работа с детьми дошкольного возраста, страдающими заиканием (методические рекомендации) / сост.: Н.А. Власова, И.О. Калачева, А.А. Макровская. – М.: Просвещение, 1999. – 275 с.
27. Либман А. Патология и терапия заикания и косноязычия / А. Либман. – СПб.: СПб, 1988. – 184 с.
28. Логопедія. Підручник, друге видання, перероблене та доповнене / за ред. М.К. Шеремет. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2010. – 672.
29. Логопедия: Учеб. для студ. дефектол. фак. высш. учеб. заведений / под ред. Л.С. Волковой, С.Н. Шаховской. - М.: ВЛАДОС, 2002. – 680 с.
30. Логопсихологія : навч. посіб. / С.Ю. Конопляста, Т.В. Сак / за ред. М.К. Шеремет. – К. : Знання , 2010. – 293 с.
31. Матейова З. Музыкотерапия при заикании / З. Матейова, С. Машура. – Киев: Освіта, 2001. – 65 с.
32. Миронова С.А. Исправление заикания у дошкольников в процессе обучения. // Преодоление заикания у дошкольников / под ред. Р.Е. Левиной М.: Педагогика, 1995. – 335 с.
33. Миссуловин Л.Я. Лечение заикания / Л.Я. Миссуловин. – М.: Медицина, 1988. – 173 с.
34. Митринович-Моджиевская А. Патопсихология речи, голоса и слуха / А. Митринович-Моджиевская. – М.: Образование, 1999. – 112 с.
35. Неткачев Г.Д. Клиника и психотерапия заикания. Новый психологический способ лечения / Г.Д. Неткачев. – М.: Просвещение, 2001. – 232 с.
36. Оганесян Е.В. Логопедическая ритмика / Е.В. Оганесян. – М.: Аксиома, 1998. – 164 с.
37. Олтушевский В. Краткий очерк физиологии и патологии речи, особенно заикания и косноязычия/ под ред. Р.Е. Левиной. –М.: Просвещение, 1994. – 186 с.
38. Основы теории и практики логопедии / под ред. Р. Е. Левиной. – М.: Просвещение, 1988. – 120.

39. Озерецкий Н.И. Метод массовой оценки моторики у детей и подростков / Н.И. Озерецкий. – М.: Здоровье, 1998. – 172 с.
40. Правдина О.В. Логопедия / О.В. Правдина. – М.: Просвещение, 1973. – 214 с.
41. Практикум по детской логопедии / под ред. В.И. Селиверстова. – М.: Педагогика, 1997. – 268 с.
42. Преодоление заикания у детей / под ред. Р.Е. Левиной. – М.: Просвещение, 1995. – 198 с.
43. Расстройства речи детей и подростков / под ред. С.С. Ляпидевского. – М.: Просвещение, 1999. – 112 с.
44. Рау Е.Ф. Логопедия / Е.Ф. Рау, В.А. Синяк. – М.: Педагогика, 1989. – 216 с.
45. Рождественская В.И. Воспитание речи заикающихся дошкольников / В.И. Рождественская. – М.: Просвещение, 1987. – 96 с.
46. Рождественская В.И. Подвижные игры для заикающихся дошкольников / В.И. Рождественская, А.И. Павлова. – М.: Педагогика, 1987. – 132 с.
47. Рычкова Н.А. Логопедическая ритмика. Диагностика и коррекция произвольных движений у детей, страдающих заиканием / Методические рекомендации / Н.А. Рычкова. – М.: Наука, 1997 – 279 с.
48. Самойленко Н.Г. Логопедическая ритмика / Н.Г. Самойленко, В.А. Гринер. – М.: Просвещение, 1981. – 65 с.
49. Селиверстов В.И. Заикание у детей / В.И. Селиверстов. – М.: Педагогика, 2000. – 312 с.
50. Тартаковский И.И. Психология заикания и коллективная психотерапия. – 3-е изд. / И.И. Тартаковский. – М.: Педагогика, 1984. – 123 с.
51. Тугова Н.А. Коррекционно-воспитательные упражнения на музыкально-ритмических занятиях / под ред. Р.Е. Левиной. – М.: Педагогика, 1995. – 174 с.

52. Филичева Т.Б. Основы логопедии / Т.Б. Филичева, Н.А. Чевелева, Г.В. Чиркина. – М.: Просвещение, 1989. – 187 с.
53. Хватцев М.Е. Логопедическая работа с детьми дошкольного возраста / М.Е. Хватцев. – М.: Педагогика, 2001. – 223 с.
54. Хватцев М.Е. Логопедия. В двух книгах. / М.Е. Хватцев. – Гуманит. издат. центр ВЛАДОС, 2009. – Книга 1.– 272 с.
55. Хмелевский И.К. Заикание. Его сущность, причины, предупреждение и лечение / И.К. Хмелевский. – Одесса: Якорь, 1984. – 72 с.
56. Чевелева Н.А. Исправление речи у заикающихся дошкольников / Н.А. Чевелева. – М.: Педагогика, 1995. – 128 с.
57. Черниш В.В. Особливості проведення логоритмічних занять з дошкільниками із заїканням / В.В. Черниш, А.А. Блулов. – М: Гуманіт. вид.центр ВЛАДОС, 2005. – 120 с.
58. Чорна О.П. Психолого-педагогічна діагностика та корекція заїкання у дітей: навчально-методичний посібник / О.П. Чорна. – Кам'янець-Подільський: ТОВ «Друк-Сервіс», 2013. – 148 с.
59. Шкловский В.М. Психотерапия в комплексной системе лечения темпа и ритма речи / В.М. Шкловский // Руководство по психотерапии / под ред. В.Е. Рожнова. – М.: Педагогика, 1994. – 116 с.
60. Эрнст К. Заикание, его причины и лечение. -3-е изд. / К. Эрнст. – СПб.: СПб, 1984. – 216 с.